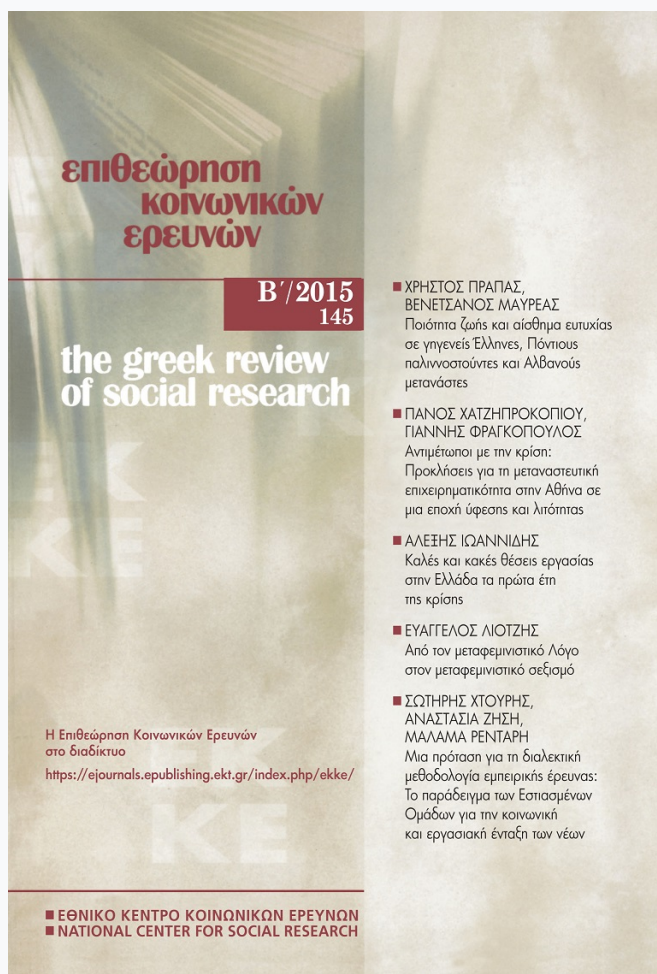

The Greek Review of Social Research

Vol 145 (2015)

145 B´

Η κοινωνική πολιτική για τους αστέγους στην Ελλάδα. Ποιοτική και κριτική ανάλυση ενός ακραίου κοινωνικού αποκλεισμού

Νίκος Κουραχάνης

doi: [10.12681/grsr.9944](https://doi.org/10.12681/grsr.9944)

Copyright © 2016, Νίκος Κουραχάνης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Κουραχάνης Ν. (2016). Η κοινωνική πολιτική για τους αστέγους στην Ελλάδα. Ποιοτική και κριτική ανάλυση ενός ακραίου κοινωνικού αποκλεισμού. *The Greek Review of Social Research*, 145, 155–162.
<https://doi.org/10.12681/grsr.9944>

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΩΝ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΩΝ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΣΤΕΓΟΥΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.
ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΝΟΣ
ΑΚΡΑΙΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

*Νίκος Κουραχάνης**

Η διδακτορική διατριβή που παρουσιάζεται εκπονήθηκε στο Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, της Σχολής Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και υποστηρίχθηκε τον Ιούνιο του 2015. Η τριμελής συμβουλευτική επιτροπή στελεχώθηκε από τον Καθηγητή του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου Δ. Βενιέρη (επιβλέπων), τον Καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Θ. Σακελλαρόπουλο (μέλος της συμβουλευτικής επιτροπής) και την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Παντείου Πανεπιστημίου Δ. Παπαδοπούλου (μέλος της συμβουλευτικής επιτροπής).

Η διατριβή εξετάζει το πρόβλημα της έλλειψης στέγης από την οπτική του διεπιστημονικού αντικειμένου της κοινωνικής πολιτικής. Η έλλειψη στέγης είναι μια ακραία μορφή κοινωνικού αποκλεισμού, η οποία θέτει σε άμεσο κίνδυνο την ανθρώπινη επιβίωση. Πρόκειται για ένα πολυσύνθετο φαινόμενο, το οποίο δημιουργείται από τον συνδυασμό ενός ετερόκλητου φάσματος κοινωνικών, θεσμικών, σχεσιακών και ατομικών παραγόντων.

Ακολουθώντας μια κλιμακωτή λογική εμβάθυνσης η διατριβή θέτει ερωτήματα που ζητούν απαντήσεις σε τρεις διακριτές διαστά-

*Διδάκτωρ Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, e-mail: n.kourachanis@gmail.com

σεις. Πρώτον, στη θεωρητική συσχέτιση της έλλειψης στέγης με την κοινωνική πολιτική στη σφαίρα εννοιών και προσεγγίσεων. Δεύτερον, στην κριτική επισκόπηση των πολιτικών αντιμετώπισής της σε επίπεδο ευρωπαϊκό και κρατών-μελών με σημείο εμβάθυνσης στην περίπτωση της Ελλάδας. Τρίτον, στην εμπειρική διερεύνηση του κοινωνικού αυτού προβλήματος σε φορείς κοινωνικής πολιτικής και σε μέρος του άστεγου πληθυσμού του Νομού Αττικής. Η συνοπτική ανάλυση των τριών αυτών διαστάσεων παρουσιάζεται στη συνέχεια.

Έλλειψη στέγης και κοινωνική πολιτική: θεωρητικές σχέσεις

Η θεωρητική συσχέτιση της έλλειψης στέγης με την κοινωνική πολιτική βασίζεται σε δευτερογενή επεξεργασία επιστημονικών μελετών και σε συστηματική επισκόπηση διεθνών επιστημονικών περιοδικών. Η ανάλυση επιχειρείται στα τέσσερα πρώτα κεφάλαια της εργασίας. Σε αυτά επιδιώκεται η αποτύπωση των διαφοροποιημένων ερμηνευτικών εκδοχών της κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες με τα εργαλεία της κοινωνικής θεωρίας, όπως επίσης και η ανάδειξη της σημασίας της συγκριτικής κοινωνικής έρευνας στη μελέτη των χαρακτηριστικών της σε διαφορετικά καθεστάτα ευημερίας. Τέλος, εξετάζονται οι προκλήσεις και οι προοπτικές στις υφιστάμενες μεθοδολογίες ορισμού και μέτρησής της, καθώς και η κατασκευή τυπολογιών για τα είδη κοινωνικών υπηρεσιών με ομάδα στόχο τον άστεγο πληθυσμό.

Από τη σχετική διερεύνηση προκύπτει ότι οι αρχικά μονοδιάστατες ερμηνευτικές εκδοχές με έμφαση σε ατομικά και δομικά αίτια έλλειψης στέγης, κατά τη δεκαετία του 1990, αντικαθίστανται από περισσότερο συνδυαστικές και πολυπρισματικές προσεγγίσεις (Dant and Deacon, 1989· Pleace, 2000). Εκεί αναδεικνύεται ένας συστηματικότερος θεωρητικός διάλογος που στη συνέχεια εμπλουτίζεται με στοιχεία της σύγχρονης κοινωνικής θεωρίας. Ιδιαίτερη επιρροή εδώ εμφανίζουν οι προσεγγίσεις του μεταδομισμού, του κριτικού ρεαλισμού και της εθνογραφίας (Giddens, 1984· Neale, 1997· Fitzpatrick, 2005· Somerville, 2013). Επιπρόσθετα, η έλλειψη στέγης διαμορφώνεται από ευρύτερες παραμέτρους, όπως η γενική δομή και τα χαρακτηριστικά των καθεστώτων ευημερίας αλλά όχι απόλυτα. Η αλληλεπίδραση αυτή δεν είναι γραμμική. Σημαντικό ρόλο παίζουν και άλλοι παράγοντες, όπως οι κυρίαρχες αξίες και η πολιτική κουλτούρα κάθε κοινωνίας (Fitzpatrick and Stephens, 2014).

Όσον αφορά σε ζητήματα μεθοδολογίας και μέτρησης του φαινομένου κατά την τελευταία δεκαετία σημειώνεται πρόοδος στη δημιουργία εργαλείων ορισμού και ταξινόμησης των στεγαστικών συνθηκών, όπως και σε μεθόδους και τεχνικές συλλογής στοιχείων (ενδεικτικά, FEANTSA, 2006)· στοιχεία που συμβαδίζουν με τη φιλοσοφία, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της κοινωνικής πολιτικής της ΕΕ. Τέλος, οι κοινωνικές υπηρεσίες παίζουν κρίσιμο ρόλο στην πρόληψη, τη διαχείριση και την επανένταξη των αστέγων. Πρόσφατα εγχειρήματα αντιστοίχισης των κοινωνικών υπηρεσιών με διαφορετικές εκφάνσεις του στεγαστικού αποκλεισμού (Edgar, 2009) παρέχουν μια προοπτική δημιουργίας διοικητικών μηχανισμών με καλύτερα κοινωνικά αντανακλαστικά.

Κοινωνικές πολιτικές για την έλλειψη στέγης σε υπερεθνικό και εθνικό επίπεδο

Σε αυτό το επίπεδο διερεύνησης αξιοποιούνται πρωτογενή δεδομένα, όπως θεσμικά κείμενα και μελέτες των κοινοτικών οργάνων και άλλων ευρωπαϊκών φορέων, εκθέσεις αξιολόγησης των εφαρμοσμένων πολιτικών των κρατών μελών, κ.ά. Η ανάδυση της έλλειψης στέγης στην ευρωπαϊκή ατζέντα αποδίδεται στο ξέσπασμα της κρίσης (European Commission, 2009). Η συμπερίληψή της στις εθνικές εκθέσεις των κρατών-μελών και η εφαρμογή των ήπιων εργαλείων συντονισμού (βλ. ΑΜΣ), παρά τις όποιες βάσιμες ενστάσεις με όρους κοινωνικής αποτελεσματικότητας, αναμένεται να προσφέρουν πληροφορίες για τις σημερινές διαστάσεις της, οι οποίες μέχρι τώρα απουσιάζουν. Σε επίπεδο κρατών-μελών, η ανάπτυξη εθνικών στρατηγικών από ένα, όχι μεγάλο ακόμη, αριθμό θα μπορούσε να θεωρηθεί ως το πρώτο βήμα εξευρωπαϊσμού της αντιμετώπισης της έλλειψης στέγης. Είναι, ωστόσο, σε θέση όλες αυτές οι στρατηγικές και οι διεργασίες να εγγυηθούν για την κοινωνική τους επάρκεια;

Οι παραπάνω εξελίξεις διεξάγονται με μεγάλη διστακτικότητα τη στιγμή που απότομες κοινωνικές μεταβολές απορρυθμίζουν τον εργασιακό, οικονομικό και κοινωνικό βίο. Εκθέτοντας έτσι στον κίνδυνο της απόλυτης φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού μεγάλη μερίδα πολιτών που, μέχρι πρότινος, απολάμβαναν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης. Οι βάσεις δεδομένων και η απόκτηση γνώσης είναι εξαιρετικά σημαντικές στην κατανόηση των κοινωνικών προβλημάτων. Όμως, οι πολιτικές είναι εκείνες που οδηγούν

στην επίλυσή τους. Επομένως, η παράμετρος της πολιτικής βούλησης κρίνεται καθοριστική για το αν ο εξευρωπαϊσμός της αντιμετώπισης της έλλειψης στέγης θα επιφέρει άμβλυση των προβλημάτων αυτών στον πραγματικό κόσμο. Η μέχρι σήμερα εμπειρία από την εφαρμογή των εργαλείων ήπιου συντονισμού δείχνει πως κάτι τέτοιο δεν εκπληρώνεται επαρκώς.

Όσον αφορά στην ελληνική περίπτωση, μια κοινωνική πολιτική κατοικίας δεν αποτέλεσε ποτέ προτεραιότητα της κοινωνικής πολιτικής (Sarounakis, 1998· Arapoglou, 2002· Εμμανουήλ, 2006). Ωστόσο, η ραγδαία επιδείνωση των κοινωνικών προβλημάτων, επακόλουθα, οδηγεί σε αντίστοιχη επιδείνωση του υπό εξέταση φαινομένου. Υπάρχουν σοβαρές υποψίες πως τα προβλήματα έλλειψης στέγης αυξάνονται ποσοτικά και μεταβάλλονται ποιοτικά με επίκεντρο την επικράτηση δομικών παραγόντων, όπως η έλλειψη εισοδήματος, η φτώχεια και η ανεργία. Οι μέχρι σήμερα απαντήσεις της κοινωνικής πολιτικής διαμορφώνουν μια υπολειμματική αντιμετώπισή τους με επίκεντρο τις υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης (Arapoglou and Gounis, 2015). Γεγονός που, θεωρητικά, ούτε προλαμβάνει την απώλεια κατοικίας για όσους βρίσκονται ενώπιον του κινδύνου του στεγαστικού αποκλεισμού (π.χ. υπό έξωση νοικοκυριά), ούτε όμως αντιμετωπίζει ουσιαστικά το πρόβλημα όταν αυτό εμφανίζεται. Η επαλήθευση ή μη αυτών των ισχυρισμών επιχειρείται στο τρίτο μέρος της διατριβής με την παρουσίαση των ευρημάτων της έρευνας πεδίου.

Έρευνα πεδίου σε φορείς έλλειψης στέγης του Ν. Αττικής και σε πληθυσμό αστέγων

Τα ερευνητικά ερωτήματα που καθόρισαν τη μεθοδολογία της έρευνας πεδίου ήταν το ποια είναι τα χαρακτηριστικά των πολιτικών αντιμετώπισης της έλλειψης στέγης και ποιοι παράγοντες οδηγούν τον πληθυσμό της έρευνας σε απώλεια στέγης. Για την απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων επιλέχθηκε η ανάπτυξη μεθόδων ποιοτικής έρευνας. Ειδικότερα για το πρώτο ερώτημα, διεξήχθησαν 21 συνεντεύξεις με φορείς σχετιζόμενους με την έλλειψη στέγης απ' όλα τα επίπεδα διαμόρφωσης και υλοποίησης κοινωνικών πολιτικών (υπερεθνικό, εθνικό, τοπικό, κοινωνία των πολιτών). Σχετικά με το δεύτερο, εκπληρώθηκαν 33 συνεντεύξεις σε πληθυσμό Ελλήνων αστέγων παραγωγικής ηλικίας που φιλοξενούνται σε κοινωνικούς ξενώνες ή ζουν στο δρόμο.

Η αντιμετώπιση της έλλειψης στέγης, για μια σειρά λόγων που υπερβαίνουν τους στόχους της διατριβής, δεν αποτέλεσε προτεραιότητα της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα μέχρι την εμφάνιση της κρίσης. Για το λόγο αυτόν, το πλαίσιο υπηρεσιών και παροχών ήταν υπολειμματικό, κατακερματισμένο και αποσπασματικό με έντονα τα χαρακτηριστικά της φιλανθρωπίας. Η ευρύτερη εναπόθεση ευθυνών στην κοινωνία των πολιτών, φαινόμενο που γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτό την τελευταία πενταετία, οδηγεί ουσιαστικά σε μια ποσοτική διεύρυνση του προ κρίσης περιγράμματος. Η απουσία ενός κεντρικά καθοδηγούμενου συντονισμού των υπηρεσιών μάλλον οδηγεί σε μεγαλύτερο κατακερματισμό και αποσπασματικότητα αλλά και σε εκτεταμένη αλληλοεπικάλυψη των υφιστάμενων περιορισμένων παροχών. Η θεμελίωση ενός κεντρικού συστήματος καταγραφής των στεγαστικών αιτημάτων και συντονισμού των προσφερόμενων υπηρεσιών αποτελεί σημαντική προϋπόθεση για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας που αυτή την στιγμή φαίνεται να απουσιάζει.

Σε επίπεδο αιτίων, στον πληθυσμό αστέγων που ερευνήθηκε, είναι διάχυτη η επικράτηση των δομικών παραγόντων απώλειας στέγης. Οι τρεις κοινές παράμετροι που εντοπίζονται είναι η έλλειψη εισοδήματος λόγω μακροχρόνιας ανεργίας, η έλλειψη ιδιόκτητης κατοικίας και η έλλειψη οικογενειακού ή ευρύτερου υποστηρικτικού περιβάλλοντος. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν, επίσης, ότι οι άστεγοι που δεν διαμένουν στο δρόμο για μεγάλο χρονικό διάστημα διαθέτουν καλύτερα επίπεδα κοινωνικότητας και ενεργοποίησης, εν αντιθέσει με τους άστεγους της έρευνας που ζουν στο δρόμο. Στην τελευταία περίπτωση εντοπίστηκαν προβλήματα, όπως η θυματοποίησή τους, η απώλεια της κοινωνικότητας και, εν τέλει, η κοινωνική τους αδρανοποίηση.

Η πιο σημαντική διάσταση των ερευνητικών ευρημάτων αφορά στο χαρακτήρα της αντιμετώπισης της έλλειψης στέγης στην Ελλάδα, στην οποία επικρατεί ένα υπολειμματικό πνεύμα υπηρεσιών έκτακτης ανάγκης. Μέτρα πυροσβεστικού τύπου εξακολουθούν να είναι κυρίαρχα, παρά τις ενδείξεις για την ανησυχητική αύξηση του προβλήματος. Η κοινωνική πολιτική για τους άστεγους εφαρμόζεται με μια κατασταλτική προσέγγιση. Γεγονός που αναδεικνύεται σε μια αναλυτικότερη εξέταση των επιμέρους σταδίων αντιμετώπισης της έλλειψης στέγης.

Πιο συγκεκριμένα, δεν εντοπίζεται ένα σθεναρό πλέγμα προληπτικών πολιτικών που θα μπορούσε να αποτρέψει την εμφάνιση

πολλών εκφάνσεων του προβλήματος. Αντίθετα, τα ελάχιστα προληπτικά μέτρα μετά την κρίση αποδυναμώνονται –ενδεικτικά, θα μπορούσε να αναφερθεί η κατάργηση του ΟΕΚ– ή τίθενται υπό αμφισβήτηση, όπως οι προσπάθειες κατάργησης του «Νόμου Κατσέλη» για την προστασία της πρώτης κατοικίας από τους πλειστηριασμούς. Αυτή η εξέλιξη μπορεί να οδηγήσει σε κίνδυνο στεγαστικού αποκλεισμού πολύ μεγαλύτερο μέρος του στεγασμένου πληθυσμού.

Μια ορισμένη κινητικότητα παρατηρείται στο στάδιο των υπηρεσιών έκτακτης ανάγκης. Μέτρα όπως τα υπνωτήρια, τα κοινωνικά συσσίτια ή τα Κέντρα Ημερήσιας Υποδοχής Αστεγών, τα κοινωνικά ιατρεία και φαρμακεία έχουν εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα. Η λειτουργία τους επαφίεται στους δήμους ή στις ΜΚΟ. Παρά τη σημαντικότητα της ύπαρξης τέτοιου είδους υπηρεσιών φαίνεται πως όλη η δραστηριοποίηση εξαντλείται εκεί. Ο σημερινός χαρακτήρας των πολιτικών περιορίζεται μονοδιάστατα στη διαχείριση των πιο ακραίων εκδηλώσεων του προβλήματος και όχι σε μια διάταξη τέτοια που θα εξυπηρετούσε την πρόληψη ή τη συνολική αντιμετώπισή του. Οι λιγοστές παρεμβάσεις αποσκοπούν στη διατήρηση του άστεγου σε μια κατάσταση οριακής επιβίωσης. Αυτό επιδιώκεται με τη διάθεση παροχών που εξυπηρετούν τις καθημερινές του ανάγκες (συσσίτια, ρουχισμός, είδη πρώτης ανάγκης, κ.ά.).

Στις δομές μεταβατικής φιλοξενίας παρατηρείται η ανεπαρκής παρουσία των παλαιών κοινωνικών ξενώνων. Οι δομές αυτές φαίνεται περισσότερο να λειτουργούν ως μια «αποθήκη ανθρώπων», καθώς δεν έχει επιχειρηθεί η διασύνδεσή τους με ένα ευρύτερο πλέγμα πολιτικών επανένταξης. Κατά τον τρόπο αυτόν, όσοι άστεγοι φιλοξενούνται σε τέτοιου τύπου δομές, πέρα από τη στεγαστική προστασία, δεν απολαμβάνουν ένα συγκροτημένο πλέγμα υπηρεσιών που να οδηγεί στη μετάβασή τους σε κανονική κατοικία. Η απουσία πολιτικών κοινωνικής ένταξης είναι η άλλη όψη του νομίσματος. Από την έρευνα δεν προέκυψε οποιοδήποτε στοχευμένο μέτρο για τον πληθυσμό των αστεγών. Έτσι περιορίζονται σημαντικά οι όποιες προοπτικές επιστροφής διαθέτουν άτομα που βιώνουν μια σοβαρή μορφή κοινωνικού αποκλεισμού.

Τα παραπάνω ευρήματα εκβάλλουν σε ευρύτερους προβληματισμούς που διατυπώνονται στα γενικά συμπεράσματα της διατριβής. Εκεί, μέσα από το παράδειγμα της έλλειψης στέγης, διαπιστώνεται πως η μορφή της «νέας» κοινωνικής πολιτικής φαίνεται ότι οδηγεί στη διάβρωση της κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη. Πολίτες οι οποίοι

οι εκτίθενται σε ακραίους κοινωνικούς κινδύνους δεν απολαμβάνουν παροχές που εκπορεύονται από τα θεμελιωμένα μεταπολεμικά κοινωνικά δικαιώματα. Αντίθετα, εξαρτώνται από πρακτικές φιλανθρωπικού τύπου που αποσκοπούν στην οριακή προστασία τους από την κοινωνική εξαθλίωση ή ακόμη και από τον ίδιο τον θάνατο.

Συνεισφορά της διατριβής στον επιστημονικό διάλογο

Η προσπάθεια κατανόησης του φαινομένου της έλλειψης στέγης χαρακτηρίζεται από σημαντική ετερογένεια στις επιμέρους προσεγγίσεις του. Παρότι διεθνώς έχουν υπάρξει αρκετές απόπειρες κατανόησής του μέσα από το πρίσμα των πολιτισμικών ή των στεγαστικών σπουδών, ελάχιστα έχουν ειπωθεί για τη σχέση του με το διεπιστημονικό αντικείμενο της κοινωνικής πολιτικής. Η διατριβή αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια εξέτασης του φαινομένου στην Ελλάδα με τα επιστημονικά και μεθοδολογικά εργαλεία της κοινωνικής πολιτικής. Επιδιώκει την ανάλυση των τρόπων με τους οποίους η κοινωνική πολιτική, σε καιρούς κρίσης, αναπτύσσει παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση ενός ακραίου κοινωνικού προβλήματος. Η έντονη κινητικότητα που παρατηρείται στις υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης και μάλιστα με κύριο βάρος της υλοποίησής τους από την κοινωνία των πολιτών αναδεικνύει το περίγραμμα της «νέας» κοινωνικής πολιτικής. Περίγραμμα που δεν θέτει σε προτεραιότητα θεμελιώδεις ευγενείς σκοπούς της, όπως η άμβλυση των κοινωνικών ανισοτήτων, η δίκαιη αναδιανομή των πόρων και η επίτευξη της κοινωνικής δικαιοσύνης.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arapoglou, V. P. (2002). *Social and spatial dimensions of homelessness in Athens: welfare networks and practices of care professionals*. Unpublished Ph.D. Thesis, London School of Economics.
- Arapoglou, V. and Gounis, K. (2015). Poverty and homelessness in Athens: Governance and the rise of an emergency model of social crisis management. GreeSE Paper No 90. Hellenic Observatory Papers on Greece and Southern East Europe, LSE.
- Dant, T. and Deacon, A. (1989). *Hostels to homes? the rehousing of single homeless people*. Aldershot: Avebury.
- Edgar, B. (2009). *European Review of Statistics on Homelessness*. Brussels: European Observatory on Homelessness, FEANTSA.

- Εμμανουήλ, Δ. (2006). Η κοινωνική πολιτική κατοικίας στην Ελλάδα: οι διαστάσεις μιας απουσίας. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 120, σελ. 3-35.
- European Commission (2009). Joint Report on Social Protection and Social Inclusion 2009 – Summary. Brussels.
- FEANTSA (2006). ETHOS – Taking Stock. Brussels.
- Fitzpatrick, S. (2005). Explaining homelessness: a critical realist perspective. *Housing, Theory and Society*, 22 (1), pp. 1-17.
- Fitzpatrick, S. and Stephens, M. (2014). Welfare regimes, social values and homelessness: comparing responses to marginalised groups in six European countries. *Housing Studies*, 29 (2), pp. 215-234.
- Giddens A. (1984). *The constitution of society. Outline of the theory of structuration*. California: University of California Press.
- Neale, J. (1997). Homelessness and theory reconsidered. *Housing Studies*, 12 (1), pp. 47-61.
- Pleace, N. (2000). The new consensus, the old consensus and the provision of services for people sleeping rough. *Housing Studies*, 15 (4), pp. 581-94.
- Sapounakis, A. (1998). Annual Report of Homeless in Greece. Support in Housing: Between Social Control and Social Emancipation. Unpublished report for the European Observatory on Homelessness, FEANTSA, Athens.
- Somerville, P. (2013). Understanding homelessness. *Housing, Theory and Society*, 30 (4), pp. 384-415.